

kteřé osobnost vymezují a vykrojují, a že v tomto smyslu jsou ještě kladné. Sovova touha, Sovův bolestný enthusiasm, Sovův životný chvat a spěch, ženoucí se vpřed tak překotně, puzený stále za novým a novým výrazem básnickým, zavinil na příklad, že básník nemohl někde sdostatek prodletí a dáti svým podnětům poslední světlo a tvar. Ale: byl by Sova Sovou, to jest básníkem životného enthusiasmu a životné extase, jak jej znám a miluji a jak jsem se pokusil přiblížití jej zde čtenáři, kdyby v něm bylo více žvlů statických, více geometrie, více kružidla a úvahy? Není to tolik jako žádati, aby Sova nebyl cele Sovou, aby byl — někým jiným?

Neklammež se: abstraktní korektnost jest ctnost alegorická a páchne poněkud umrlčinou. A milejší než mrtvolná korektnost jest mně a byla mně vždy živá osobnost. V tom jest můj vitalism literární a tuším, že nejoprávněnější.

Slovíčko doprovodné ke Spisům Růženy Svobodové

Unie vydává Spisy Růženy Svobodové v souboru autorkou uspořádaném a zredigovaném, ale účelem těchto řádků není psáti reklamu pro ně, již proto ne, že nemám daru činiti autory populárními, nýbrž spíše nepopulárními. A za druhé proto, že soudím, že není nebo nemělo by býti toho třeba: vzdělaný čtenář český ví, nebo má věděti, že hodnotné moderní autory české, kteří mohou jej vnitřně obdarovati, spočítal by bezmála na prstech jedné ruky a z nich že jest Růžena Svobodová.

Účel mého článku jest jiný: řekl bych literárně historický. Chci s vyššího hlediska vývojeslovného napověděti význam tohoto skutku a naučiti tak ceniti jej správně a tím radovati se z něho.

Dílo té výrazové intensity a toho objemu, jako jsou Spisy Růženy Svobodové, dílo stroucí se po toliké sféře látkové, objímající svět selský i velkoměstský, svět vyděděnců a chudáků i svět bohatství a přepychu, zapadlé kouty vesnické i křižovatky drah velkoměstských, duše složité a zmítané vnitřními výboji i srdce naivní pokory a prosté věrnosti několika svým základním sklonům, nespadlo ani hotové s nebe ani nerozkvetlo přes noc jako chudobka nebo maceška. Dílo takové nemohlo vzniknouti nikde než v dravých vírech sil světových, než v průvanech větrů a proudů vzduchových, a první cena jeho jest právě v ochotě a vnímavosti, s jakou se jim otevřelo a s níž se dalo jimi oplodniti. Čtu-li dílo Růženy Svobodové, třebas i některou menší povídku její, udivuji se vždycky nejprve jeho *vnitřní rozlehlostí*, to jest tím, jak se v něm kříží vlny a jiskry ze světů nejvzdále-

508 nějších. I do malých povídek Růženy Svobodové dějstvujících na českém venkově vnikají stále postřehy a ozvěny vzpomínkové, dojmové, citové z Východu i Západu, z Japanu i z Ameriky; chvějí se vlnou asociací světových a všelidských; není v nich nic zatuchlého a ospalého — jsou zality vlnou všeslunečnou i vše-vzduchovou. Jsem si jist, že příští literární historik nalezne právě v tomto znaku charakteristikon literární tvorby Růženy Svobodové, její modernost v dobrém smyslu slova, cosi, co ji vývojově datuje a odlišuje od starší tvorby české, která byla mnohem uzavřenější a užší. Jsou v díle Růženy Svobodové dětské povídky z českého venkova, do nichž jsou vepředeny dojmy z umění japonského a v něž jsou vpracovány vnitřní amalgamací tuchy a sny filosofie staroindické; nebo povídky z malého městečka českého, chvějící se zvědavostí po nových typech lidství, ženství, manželství amerického. Stále máš dojem *světového hladu*: jako by autorce nebylo dosti látky pro vnitřní plamen, hltající a hltající s temnou dravčí vášní. To jest nový vnitřní citový příznak, nový vitalistický klad, neznámý a cizí našim dědům i otcům a možný teprve v době poslední: v době, kdy se svět zmenšil, tak sblížily se jeho póly telegrafii drátovou i jiskrovou a vši jinou skutečnou i symbolickou reportáží.

Ruku v ruce s tím jde i zvláštní stylový ráz díla Růženy Svobodové, vlastnost skladby, ráz jejího vidu. Jistá kritika to již upozorovala, ale, starosvětsky puristická a piplavě staropanensky kartáčující se a frizirující se, nepochopila toho a viděla zápor tam, kde jest vpravdě klad. Leckdo vyzpozoval již, že Růžena Svobodová libovala si někde v tom, že kladla těsně vedle sebe syrový „opsaný“ ze života rys nebo detail a nejsubtilnější záchvěv myšlenkový a citový, destilát dlouhého procesu, a z toho pohoršení jednotvárně piplavých a horlivě jednostrunných. Je v tom šířka křídla, která je pohoršuje. Ale nečiní totéž malba nejmodernější, na příklad Picassova, když ofotografuje, doslova mechanicky ofotografuje výsek jevového světa a vedle toho položí nejsubtilnější zkratku barevnou nebo liniovou? Mne těší smělá vitalistická romantičnost této metody, která staví na proti-

kladech a měří pól pólem. Tak vždycky vedli si romantičtí vědci, i romantičtí básníci a umělci, kteří milovali a uctívali svět v jeho plynoucí a kroužící hybnosti a útočnosti, a musili proto hrnouti co nejvíce kontrastů a největší kontrasty na nejmenší plochu, aby vystihli to, v čem viděti jádro dění světového: dramaticky zvichřený vír nad temným prázdmem.

509 A s tím souvisí dále tohle: Umění tohoto rázu a této snahy, které chce postihnouti fluktuaci vesmírnou nebo životnou, musí býti pracováno s *nejpřísnější logičností* jako tkáň, která chce vystihnouti určitý rytmický vzor. Žádný motiv nesmí býti upuštěn, každý musí býti vykořistěn do posledního důsledku: musí vydati všecko, co má síly tvárné. Takovéto umění není možno improvizovati, v takovém umění jest nutno dopočítávati se co nejpřísněji všech účínů. Zajímavé jest zvěděti, že autorka, jak vospívala umělecky a uvědomovala si theoretickou práci myšlenkovou zákon svého výrazu, zavrhlá prvotní versi Milenek, tu versi tolik milovanou čtenářstvem a takového úspěchu, a přetvořila ji v útvar nový, mnohem sevřenější a cele prokreslený. Druhá redakce Milenek pracována jest thematicky jako hudební skladba: motiv jest tu činitel dynamický, činitel energetiky výrazové a vyvíjí se z něho zde opravdová tkáň životná. První verse Milenek byla snad barvitější, druhá jest bezesporně větší, přísnější, umělečtější; a bude žádati i více pozornosti od čtenáře, jako žádala větší myšlenkové intensity a důslednosti od autorky, která tu podala příklad, v české literatuře navýsost vzácný a také v literaturách cizích ne právě častý, příklad krajní umělecké poctivosti a sebezapíravé *lásky k věci* a jen k ní. Neboť: jak těžko odtrhuje se autor od knihy, která měla takový úspěch jako první útvar Milenek! Jak nesnadno bývá mu povzněti se nad ni, tolik oblíbenou a hýčkanou, a souditi ji! A jak daleká jest odtud ještě cesta k rozhodnutí přetvořiti ji zcela, dotvořiti ji zcela z jejích motivů, *aby byl naplněn zákon*! A jak daleko od rozhodnutí k jeho provedení! Jen ten, kdo dovede procítiti a promysleti všecka bolestná zastavení této dlouhé cesty, projiti a prožiti ji v mysli — a jsou to i z umělců a tvůrců jen duchové nej-

510 poctivější a nejsvědomitější —, nalezne vnitřní právo pokloniti se tomuto činu po výtce mravně i charakterně uměleckému.

Dílo té výrazové intensity a vroucnosti jako Spisy Růženy Svobodové nemohlo ani *literárně ideově* vyrůst v závětrí a zá-kampí. Cena a hodnota jeho nejprve jest i zde v tom, že dalo se poučiti, a ne jednou poučiti, nýbrž soustavně poučovati literárně myšlenkovou konstelací evropskou; jeho kormidelník dotazoval se neustále hvězdny mapy nad ním rozestřené a četl v ní bystře a methodicky. Dílo Růženy Svobodové bude se jeviti příštímú vzdělanému pozorovateli a posuzovateli jako jediný souvislý zápas o výraz, o výraz zároveň silnější a silnější, i jemnější a jemnější. Tento dvojhrotý zápas byl umožněn jen tím, že básnická dílna Růženy Svobodové měla neustále dvoje ohnisko: světové i české, objektivně historické i osobnostní. Nebylo položeno významnější otázky v evropském umění moderním za posledních třicet nebo dvacet let, aby v díle Růženy Svobodové nenalezlo odpovědi a odvety. Všecky etapy, všechna stadia, jimiž prošel vývoj moderního světového umění slovesného, — opakuji, opravdové etapy, opravdová stadia zákonně nutná, a ne pouhé módní přeháňky — obrazily se v díle Růženy Svobodové, ale obrazily se v něm ne mechanicky, nýbrž organicky, ne jako od-litek, nýbrž jako osobnostní doplněk. Jsou to právě české odpovědi na světové otázky a na světové podněty. V tomto smyslu dílo Růženy Svobodové ztělesňuje v sobě vedle několika málo jiných děl našich výboj moderního českého ducha za krásou, silou a vírou životní. V tom jest jeho český universalism, který již naši největší buditelé s nezapomenutelnou výrazností položili za kulturní cíl českému snažení duchovému: stálé a současné uvědomování si položení světového a potřeb světových, ale sub specie českosti a se vztahem k české ose a k českému středu. Kdo v nich jest zakotven, neztratí se v kolotání světovém; může býti jim jen obohacen, poněvadž roste organicky „dilem vlastní duše“, abych užil krásného slova Kollárova.

Jen několik příkladů tohoto českého universalismu Růženy Svobodové, vybraných zcela namátkou.

511 Jako světovou otázku, na niž nalezla českou odpověď, přijala Růžena Svobodová na příklad požadavek tvořiti postavy problémové, hledající se bolestně v roztržitém moderním atomismu společenském, typy egotistické, které ztratily objektivnou míru, nutnou, abys si zbudoval svět opravdu svůj — bolestný odkaz romantismu realismu, který vedl jej k vlastnímu umění charakterotvornému i charakterotvárnému. Růžena Svobodová reagovala na tento umělecky časový postulát mimo jiné tvorbou typu Walterova v první verzi Milenek, ale reagovala *po svém*, poněvadž jej doplnila a docelila jednak Emmou, jednak Sylabou, celou zpřítomnělou jistotou národní i rasovou.

Jindy otázky vývoje světového předjímá, tak souběžně s nimi jde sama logika jejího růstu osobního. Tak při návratu k základním postojům lidské duše, k nevinné radostnosti pokojných smyslů, k naturismu, idylismu, primitivismu nebo jakkoli jinak chceš zváti tento sestup ke kořenům a pramenům, nutný ve svých chvílích jako podmínka nových výbojů; že nutnost tuto včasně pochopili, činí básnickou slávu i význam díla duchů jinak tak rozdílných, jako jsou Charles Louis Philippe a Francis James. „Pokojný dům“ a dětské povídky, sebrané v Dětská srdce a nyní v Jarní záhony, jsou kladný český pendant k jejich pracím; kdyby byly napsány francouzsky, překládaly by se s posunčinou byzantinských gest.

Přihlásila se — a zase z vývojně nutnosti, a ne z rozmaru — potřeba epické linie freskové, přehledně shrnutých mas světla i stínu utkaných ve vášnivý zápas, nutnost pohody vypravovatelské, figur soustředěných v několik velikých posunů, legendární dálavy, která dává jednotu ovzduší a intonace. Přísné ukázněné vypravovatelky, jako Ricarda Huchová v Německu, dostávají se v popředí zájmu. A ve Francii duchové jinak tak cizí si a tak různé hodnoty básnické, jako Romain Rolland a Jules Romains, vrhají se na své dílo. První týčí nadlidsky vysokou postavu svého geniálního komponisty, jakéhosi dnešního Beethovena, jako sekáče o kose zabírající nesmírný kruh, který poráží svou žeň na obrovské ploše trojí země a trojího národa;

512 druhý pokouší se, závislý na nové durckheimovské sociologii, o kolektivistickou epiku, v níž jedinec jest jen funkcí sil nad-
osobních, problém, který ze své doby svým způsobem snažilo se
řešit tolik a tak různorodých umělců od Waltera Scotta a Achima
Arnima přes Tolstého až do Zoly.

U nás, z naší půdy, naším světlem a vzduchem tvoří Růžena
Svobodová svou epickou legendu o Černých myslivcích, v nichž
žije celý kraj horský a celý útvar společenský, kde vybíjí se
a vymírá celé heroické pokolení vášnivých obrů, jejichž rozme-
tané kosti ukazuje si s údivem zdobnělý rod vnuků. U nás,
z naší půdy, našimi barvami a svým úhlem zorným, na svém
stavu setkává Růžena Svobodová svůj lidnatý román rodový
Iremskou zahradu, do něhož vkresluje cizí země a její zabydluje
lidmi trojího pokolení a čtveré životní doby lidské, bičované
svými vášněmi jako krůpěje deštné vichřicí, o horkých sežehléch
rtech, i před smrtí ještě žiznivých po oné poslední světelné krů-
pěji z Hebblovy „Modlitby“. „Pohled, jediná krůpěj visí, na
okraji ztracena ještě, a jediná krůpěj ta stačí, aby nebeská duše,
jež zde dole v bolesti ztuhla, zas v rozkoši zjihla.“

Poznámky vydavatelovy

513

V desátém svazku Kritických projevů F. X. Šaldy vydáváme všechny jeho
kritické a polemické stati z let 1917 a 1918, které vyšly původně v prvních dvou
ročnících Kmene, a feuilletony z téže doby z Venkova. Kromě toho tu otiskujeme
dvě jeho předmluvy, které časově spadají do tohoto období: Émile Verhaeren a Dvě
rozhodná léta v životě Jaroslava Vrchlického: 1875—1876.

Zastavením České kultury po vypuknutí první světové války přerušuje Šalda
svou redakční a kritickou činnost a jeho názorový přerod se během války připravuje
v Loutkách i dělnících božích (1917); tímto dvoudílným románem a povídkou
Tupitel duší (Topičův sborník 4, 1916—17) se vyčerpává jeho literární činnost
za války před založením Kmene, nehledíme-li ke studii ve sborníku Mistr Jan Hus
v životě a památkách českého lidu (1915; otištěno v Kritických projevech 9,
str. 307—341), k článkům Účty z minulosti (Národní listy 31. I. 1914), Antonín
Sova, K jeho padesátým narozeninám (tamtéž 1. III. 1914), Slovíčko doprovodné
ke Spisům Růženy Svobodové (tamtéž 3. XI. 1915; všechny tři viz zde v Dodatku,
str. 391—412) a k jubilejní přednášce v Národním divadle Genius Shakespearův
a jeho tvorba (1916; otištěno ve Studiích o umění a básnících, str. 39—57).

Na jaře roku 1917, kdy neúspěchy na frontě i neudržitelná domácí situace nutily
rakousko-uherskou vládu k různým ústupkům vůči porobeným národům, uvolňuje
se napětí v oblasti kulturní, což se projevuje i zvýšeným úsilím o zakládání nových
časopisů; kromě Národa, Cesty a jiných revuí, které stojí otevřeně jak na poli kul-
turním, tak politickém na posici české buržoasie připravující se na svůj příchod
k moci, vznikají vedle nich a proti nim, nezávisle na dosavadních politických stra-
nách, Šaldův týdeník Kmen (od 15. II. 1917) a Neumannův čtrnáctideník Červen
(od 7. III. 1918). Od Června se sice liší i Kmen svým stanoviskem k třídnímu boji
(proti „Týdenním úvahám a poznámkám o umění a životě“, což jest podtitul Kmene,
nese „tendenční čtrnáctideník“ Neumannův sice stejně mlhavý, ale výmluvný pod-
titul „Nové umění — Příroda — Technická doba — Socialismus — Svoboda“),
ale jako u Neumanna i u Šaldy je boj proti společnému nepříteli — rakousko-
uherskému imperialismu — veden v zájmu lidu, jemuž Šalda s radostí přiznává, že
ze všech složek národa nejlíp obstál ve válečné zkoušce charakterů, a těší se ze
svého „přesvědčení, že je-li kde možno dnes naléztí ještě hrdinské ctnosti, noblesu
duše, velikost srdce, schopnost žiti zhluboka a umírati prostě v této velikosti, bez
fráze a theatralistiky, jest to v lidu“ („Národ spravedlivý“).